

Ірина Окорокова,
аспірантка історичного факультету
Запорізького національного університету

УКРАЇНСЬКЕ НЕОЯЗИЧНИЦТВО ЯК ПРОДУКТ ІСТОРИЧНОГО МІФУ

Стаття присвячена аналізу українського неоязичництва як продукту історичного міфу. Автор характеризує використання історичних міфів рідновірськими організаціями, зв'язок між існуванням цих міфів та поширенням неоязичницького руху в Україні.

Ключові слова: історичний міф, неоязичництво, рідновірство.

Кожен народ має у власній історії такі події та періоди, які є предметом його гордості, об'єктом ідеалізації, складаючи так званий “фонд героїчності”, з якого нація в тяжкі моменти свого розвитку може черпати мобілізуючі сюжети минулого¹. Особливого значення такі “фонди” набувають в часи національного відродження, розбудови власної державності. Вони формують історичні міфи – такі собі “сакралізовані історії”², які об'єднують націю, формують її цінності та ідеали, стають “засобом формування колективної ідентичності спільноти”³. Такі міфи формуються переважно уXVIII–XIX ст., коли відбувається бурхливий розвиток історичної науки, а в її осмисленні домінує романтичний стиль.

Особливого значення історичні міфи набувають для постколоніальних держав, яким тривалий час нав'язувалася колонізаторська схема історії, прищеплювалося почуття меншовартості. Захисною реакцією на це стає приписування собі якнайдавнішої, унікальної, героїчної історії⁴. Вище сказане повністю відповідає українському випадку. Один з провідних істориків сучасності Н. Яковенко зауважує, що нині домінує “спосіб тлумачення минулого як прецедент для підтвердження тих чи інших достоїнств українського народу”⁵.

Історичний міф, будучи неабияким засобом впливу на масову свідомість, здавна активно використовується різноманітними організаціями – політичними, релігійними тощо. Цього питання торкалися такі дослідники, як вже згадав Н. Яковенко, а також І. Лосів, Л. Гриневич, М. Стріха, А. Сафронов та інші.

В даній статті робиться спроба аналізу конкретного випадку маніпулювання історичними міфами українського народу.

В історії та сучасності неоязичницького руху міфотворчість посідає вагоме місце. Тут особливим чином переплітаються міфи стародавні – у вигляді дохристиянських вірувань, що їх намагаються відродити неоязичники – та сучасні, про які йшлося вище. Більше того, неоязичництво не лише використовує історичний міф задля власної привабливості й легітимізації – воно саме є безпосереднім продуктом даного міфу. Простежимо історію постання цього явища.

Його витоки слід шукати ще в часі національного відродження кінця XVIII – початку XIX ст. Саме тоді у суспільстві поширюється масове зацікавлення власною історією, національною культурою. Відбуваються масштабні ет-

нографічні дослідження, з'являється велика кількість наукових робіт, присвячених народним традиціям, обрядам, повір'ям, демонології тощо. Ці дослідження не лише дали змогу подальшого вивчення дохристиянських вірувань – вони сприяли зацікавленню, навіть замилюванню ними.

Язичницькими елементами наповнюється й мистецтво того часу, перш за все, література. У художніх творах відбиваються реальні етнографічні спостереження, дослідження в галузі народної демонології, обрядовості, особливостей світогляду. У деяких письменників того часу (Т. Шевченка, Л. Українки та ін.) зазвучали й відверто антихристиянські мотиви.

Все це відбувається на хвилі романтизму – течії в історичній науці та мистецтві, яка культивувала звернення до минулого, традиційного, збереженого в культурі народних мас. Згідно з романтичною концепцією, джерелом морально-етичних, культурних цінностей є дух нації, сконцентрований у фольклорних пам'ятках і, насамперед, у героїчному епосі – достовірних документах славного минулого народу. Сам народ розглядається як єдність етнічного типу, способу відчуття, мислення, своєрідності характеру і психічного складу⁶. Ідея самобутності в цей час постає як ідея національності, а історична окремішність народу – як надбання його минулого, глибинних, ірраціональних засад історичного буття протягом століть. І витоки самобутності саме в історичному минулому, фольклорі, традиціях тощо.

Таким чином, це був час формування історичних міфів. Отже, передумови до появи неоязичницького руху з'являються саме в часи романтичної міфотворчості.

Роком постання неоязичницького руху вважається 1934 рік, коли його засновник Володимир Шаян прийняв рішення про відродження дохристиянської релігії українців – “рідної віри”. Проте це доволі умовна дата. Перша рідновірська організація з'являється у 1943 році у Львові, але розпадається з еміграцією її очільника. Тому реальне формування ідеології та організаційної структури неоязичництва відбувається у середовищі української діаспори. Звичайно, цьому сприяє демократичний устрій та суспільна толерантність західних країн. Але ці чинники лише створили можливість. Причину ж поширення неоязичницьких ідей серед представників української діаспори треба шукати саме у їхній тузі за Батьківщиною, національною мовою, культурою, звичаєвістю. Це створило відповідний ґрунт для сприйняття історичної міфології та побудованих на ній світоглядних систем. Не випадково у РУНВірі, найпоширенішій в діаспорі рідновірській течії, українська мова та земля вважаються священними та є необхідними елементами богослужіння. Її засновник Лев Силенко, а слідом за ним і більшість неоязичників, наполягають на тому, що в кожного народу є свій шлях до Бога, власне богорозуміння, до якого треба повернутися. Відповідно, християнство є чужинською релігією, насильницьким шляхом впровадженою згори. Перші дві заповіді РУНВіри звучать так: “Розумій і люби Бога по-рідному. Не поклоняйся чужоземним поняттям Бога”⁷.

Наступним етапом розвитку неоязичницького руху є поширення його в Україні із здобуттям нею державної незалежності в 1991 році. Це відбувається на хвилі піднесення національної самосвідомості, сподівань, прагнення до відродження власної культури, традиційності, яке серед частини інтелігенції виливається у бажання мати власну етнічну віру. Пік зростання кількості рідновірських громад припадає саме на час найбільшого піднесен-

ня національного відродження, відповідно, й актуалізації історичної міфології, звернення до “фонду героїчності” як засобу національного єднання й образу, що підтримував віру у краще майбутнє.

Як зазначає дослідник новітніх релігій А. Сафронов, “міфологія втягує в себе людину, роблячи її наче співучасником подій, описаних у міфі”⁸.

Така співучасть надає сенсу людському життю, що було особливо актуальним у переломні 1990-ті роки – час кризи, в тому числі й духовної, коли із руйнуванням тоталітарної системи, втратою радянських цінностей, країна опиняється в стані ідеологічного вакууму. Велика кількість населення починає заповнювати його новими віровченнями, внаслідок чого цей період в українській історії відзначився стрімким поширенням новітніх релігій, у т. ч. й неоязичництва.

Зазначимо, що “більшість неоязичницьких систем базуються на міфологемі “природності”, “проростаючого родового коріння”⁹.

Дійсно, чи не головним аргументом неоязичників є теза про необхідність повернення до власних витоків, духовності, притаманній конкретному народу, яка відповідає його ментальності, історичному досвіду, архетипам. На думку рідновірів, таке повернення має забезпечити природний розвиток нації, її успішне майбутнє.

Проте критичного аналізу вимагає не лише дане твердження, а й сама теза про природність та “рідність” неоязичницьких віровчень для українського народу. Адже з огляду на тисячолітню перервність у розвитку язичницьких вірувань, зміну економічних, політичних, соціокультурних умов життя, постає питання, наскільки неоязичництво можна вважати відродженням українських дохристиянських вірувань. Зрозуміло, що брак історичних джерел зумовлює недостатній рівень дослідження системи релігійних уявлень праукраїнців. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених цьому питанню, їхні положення часто є суперечливими, недостатньо обґрунтованими та фрагментарними, а отже, не дають можливості повноцінно реконструювати весь комплекс дохристиянських вірувань.

Самі ж рідновіри наполягають на збереженні етнічної релігійності в народній культурі та окремих елементах, що увібрало в себе православ'я. Ними проводиться робота щодо відкриття та збереження стародавніх елементів народної культури. Яскравим прикладом цього є діяльність голови Об'єднання Рідновірів України (ОРУ) Галини Лозко, доктора філософських наук, автора великої кількості праць, присвячених давньоукраїнським віруванням і традиціям. Очолене нею релігійне об'єднання “ставить за мету науковий пошук автентичних джерел з праукраїнської віри: молитов, замовлянь, заклинань, обрядових пісень, ритуальних танців тощо”, зазначаючи, що “такий матеріал ще можливо зібрати не тільки в архівних чи фольклорно-етнографічних записах, але й з вуст самих носіїв українського фольклору”. Прихильники Об'єднання переконані, що “при значному науковому накопиченні таких джерел з'явиться можливість реконструювати втрачені ланки єдиного ланцюга української релігійної культури”¹⁰.

Це був приклад сумлінної дослідницької діяльності, спрямованої на встановлення автентичних вірувань та обрядів. На жаль, існують і зовсім інші підходи до формування “рідної” ідеології. Так, деякі з течій неоязичництва, зокрема, провідники Собору Рідної Української Віри та Родового Вогнища Рідної Православної Віри (РВ РПВ) декларують пряму успадкованість знань від волхвівських родів. Останні, наприклад, заявляють: “Віра-Віда не є для

нас предметом відродження через етнографічні дослідження, бо вона ніколи не втрачалась у родах духовних провідників, отже, вона не потребує оновлення через вивчення праць етнологів, фольклористів чи етнографів¹¹. Обрядовість вони пропонують відновлювати шляхом медитацій, бо “обряди є незмінними, тому їх неможливо витворити, можна лиш пригадати і відтворити”¹².

З іншого боку, частина прихильників рідновірства погоджується з неможливістю та й недоцільністю повної реконструкції праукраїнських вірувань і необхідністю їхньої модернізації. Так, релігійним новотвором є РУНВіра – конфесія, побудована на монотеїстичному вченні Л. Силенка, в центрі якого поставлений Дажбог. Засновник вважає, що саме до такого богорозуміння прийшли б українці, маючи змогу вільно розвивати власну етнічну віру. Крім того, ще основоположник неоязичництва В. Шаян зазначає: “Ця віра мусить бути модерна, себто згідна із сьогочасним станом справжньої науки”¹³.

У будь-якому випадку слушним є зауваження Д. Базики про те, що неоязичництво постає “у формі штучно розробленої системи теїстичних вірувань або як засіб вшанування традицій рідного народу через відсутність інколи в їх виконанні вірувального відношення”¹⁴.

Враховуючи вищесказане, основні тези неоязичників про “природність” та “рідність” їхніх віровчень для українців слід визнати міфологемами. Та не зважаючи на вірогідну невідповідність тих чи інших релігійних постулатів, сучасні язичники намагаються відродити головну сутність української духовності, притаманні їй риси та погляди. Як зазначає А. Колодний, “світобачення рідновірів сформоване історією і долею України”¹⁵.

Розглянемо й інші міфи неоязичництва. Використовуючи міфологему “золотої минулого”, рідновіри пояснюють сучасний кризовий стан в економіці, політиці, екології, національній культурі саме відмовою від віри предків, від притаманної українцям духовності, світосприйняття. Відповідно, вони ідеалізують добу дохристиянської Русі, вбачаючи причину її занепаду у насильницькому насадженні чужої релігії. Рідновіри переконані в існуванні потужної автентичної культури на Русі, зокрема, писемності, священні тексти якої були знищені хрестителями. Доказом цього для язичників є текст “Велесової Книги”, оригінальність якої вони відстоюють.

Міф Київської Русі неоднаково використовують різні рідновірські напрями залежно від їхнього ставлення до національного питання. За цієї ознакою їх можна умовно поділити на “українських націоналістів” (РУНВіра, ОРУ, Руське Православне Коло (РПК)) та “слов’янофілів” (рідновірські організації російського походження, “Великий Вогонь” та, в останні роки, РВ РПВ).

Якщо перші оспівують Русь як яскраву епоху української державності, то останні користуються міфологемою “давньоруської народності”, “колиски братніх народів” тощо.

Героїзація власного історичного минулого є невід’ємною рисою рідновірів. Більшість із них виводить своє походження від індоаріїв. Теоретичну основу цього положення розробили О. Асов, В. Данилов, Ю. Петухов, Ю. Шилів та інші. Останній, до речі, сам є творцем малопоширеної неоязичницької течії – ладовіри.

Предками українців представляють рідновіри й трипільців, доводячи, що наш народ є спадкоємцем цієї яскравої культури й автохтонним мешканцем українських земель з прадавніх часів.

Проросійські неоязичники в Україні слідом за частиною росіян-рідновірів підтримують так звану “гіперборейську теорію” (автори – О. Дугін, В. Кандиба та ін.), що визначає прабатьківщину аріїв, слов’ян, русів в районі Північного полюса та описує їхнє просування на південь.

Це міфотворчість вже іншого ґатунку, часом – свідомо фальсифікація історії авторами, користання недостатніми історичними знаннями рядових членів громад. Ми не будемо зупинятися на випадках таких фальсифікацій та перекручень історії на власну користь серед неоязичників, адже за кількістю подібних прикладів це питання має становити окреме дослідження, дана ж стаття присвячена основним історичним міфам, на яких базується сучасне язичництво.

Активно використовуючи ідеалізовані сюжети української історії, неоязичники, звичайно, не могли оминати увагою героїчну добу козащини. Міфологізація козацтва неоязичниками полягає не лише в їхній ідеалізації, а й у відстоюванні версії про язичницьке віросповідання запорожців, яку аргументують численними елементами двовір’я у козацькому середовищі та легендами про характерників. Це зумовлює появу у структурі неоязичницьких організацій різноманітних козацьких формувань, які сприяють залученню до рідновірських громад молоді та підсилюють видовищність неоязичницьких заходів.

Частина з них – Характерне козацтво, Звичаєве козацтво, Козацький полк ім. Святослава Хороброго – залишаються підрозділами зазначених релігійних об’єднань, внаслідок чого мають обмежене поширення та сприйняття у суспільстві. Інші, як Бойовий Гопак Володимира Пилата, не зважаючи на особисті переконання засновників, вийшли за межі неоязичництва та отримали значно більше поширення в Україні та за її межами.

Таким чином, історична міфотворчість посідає особливе місце у житті рідновірських громад. Базуючись на міфах “природності” та “рідності”, неоязичництво не лише використовує ідеалізовані сюжети “героїчного фонду” української історії, а й само є продуктом історичного міфу, в чому можна переконатися, прослідкувавши за історією та основними постулатами українського неоязичницького руху.

- 1 Лосів І. Потреба міфу: дещо про національний проект України [Електронний ресурс] / І. Лосів // Українське життя в Севастополі: http://www.ukrlife.org/main/tribuna/mif_ua.html
- 2 Стріха М. Що нам робити з нашою історією? [Електронний ресурс] / М. Стріха // Українське життя в Севастополі : http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/strikha_such_history.htm
- 3 Гриневич Л. День РСЧА в контексті історичних міфотворень радянської доби [Електронний ресурс] / Л. Гриневич // <http://www.history.org.ua/JournAAL/pro/5/3.pdf>
- 4 Стріха М. Вказ. праця.
- 5 Яковенко Н. Кілька спостережень над модифікаціями українського національного міфу в історіографії [Електронний ресурс] / Н. Яковенко: <http://www.ukrhistory.narod.ru/texts/yakovenko-5.htm>
- 6 Алексієвець М., Цвіркун В. Українська культура XIX–XX ст. і проблеми сучасного культурного розвитку нації / М. Алексієвець, В. Цвіркун // Куль-

- турнеє відродження в Україні. – Львів: Астерікс, 1993. – С. 208.
- 7 Силенко Л. Переоцінка духовної вартості / Л. Силенко. – Львів: Самобутня Україна, 2008. – С. 86.
- 8 Сафронов А. Г. Мифы и мифология новых религий / А. Г. Сафронов // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2002. – № 561. – С. 229.
- 9 Там само. – С. 230.
- 10 Лозко Г. Право славимо! / Г. Лозко // Людина і світ. – 1995. – № 9. – С. 45.
- 11 Межимир (волхв). Малий Требник Рідної Православної Віри / Межимир (волхв). – К.: Духовне видання РВ РПВ, 2005. – С. 230.
- 12 Відичне Православ'я: наш шлях до Бога. Віровідання / волхв Богумир (Миколаїв Р. Д.). – К.: Духовне видання РВ РПВ, 2006. – С. 13.
- 13 Глушак А., Работкіна С. Неоязичництво в сучасній Україні / А. Глушак, С. Работкіна // Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. Кн. II. – Львів: Логос, 2007. – С. 323.
- 14 Базик Д. Неоязичництво в Україні в контексті відродження первісних форм релігійних вірувань / Д. Базик // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. Кн. I – Львів: Логос, 2007. – С. 16.
- 15 Колодний А.М. Україна в її релігійних виявах. Монографія / А. М. Колодний. – Львів : СПОЛОМ, 2005. – С. 69.

SUMMARY

Irina Okorokova

UKRAINIAN NEW-PAGANISM AS A PRODUCT OF THE HISTORICAL MYTH

The article is devoted to analysis of Ukrainian New-pagan as a product of the historical myth. Author characterizes using of historical myths by native faith organizations, connection between existence of these myths and distribution of new-pagan movement in Ukraine.

Keywords: historical myth, new-pagan, native faith.

Роман Пасічний,

старший викладач Національного університету
“Львівська політехніка”

ВІД СОЦІАЛЬНОГО ВЧЕННЯ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ

Визначається богословська значущість християнського суспільного вчення та його рівні. Розглядається еволюція соціального вчення Католицької церкви. Аналізуються праці видатних діячів Церкви та вплив богословсько-